

Manželství a jeho význam v pojetí české veřejnosti

Michaela Dimitrová

Marriage and its Meaning in czech public Opinion

Abstract: Family may be defined as a relatively durable group of persons which is based on blood relations, is caused by marriage eventually by adoption and its main functions are reproduction, upbringing, but also carry over cultural models. Meaning of marriage institution is very often discussed topic not only in context of this definition. These discussions are provoked not only by opinions and questions in terms of marriage as an outworn institution, but also by the results of demographic statistic. In these results we can see trends of decreasing nuptiality, perhaps even weakening of family in the basic word sense (low fertility in general, growth of proportion of extramarital born children etc.). Introductory part of this article affords view of continuance of nuptiality during the twentieth century and also outline of some aspects that contribute to current nuptiality situation. The second part is focused on attitudes of Czech public towards marriage and on their ideas about importance and sense of marriage as well as.

Keywords: marriage, public opinion, family, nuptiality.

Úvod

Rodinu je možno definovat jako relativně trvalé uskupení osob založené na pokrevních vztazích, vzniklé manželstvím popř. adopcí, jejichž hlavními funkcemi jsou zejména reprodukce, výchova, ale i přenos kulturních vzorů [Maříková et. A. 1996: 940]. Význam instituce manželství nejen v souvislosti s touto definicí je dnes již často diskutovaným tématem. Podnětem pro tyto diskuse jsou jistě nejen objevující se názory a otázky ve smyslu manželství jako překonané instituce, ale podobným debatám též nahrávají demografické statistiky, v jejichž výsledcích je obsažen trend klesající sňatečnosti, potažmo jisté oslabování rodiny v tom základním slova smyslu (nízká plodnost obecně, růst podílu dětí rodících se mimo manželství apod.). Úvodní část tohoto článku přinese nejen přehled průběhu sňatečnosti během 20. století, ale také nástin určitých aspektů a východisek, jež přispěly ke stávající situaci sňatečností poměrů. Následující blok pak bude zaměřen na postoje české veřejnosti k uzavírání sňatků, jejich názory a představy o důležitosti a významu manželství jako takového.

20. století je možné od vzniku Československa z hlediska sňatečnosti rozdělit do zhruba 3 základních etap. Do první z nich bychom zjednodušeně mohli zařadit období od roku 1918 až do konce 2. světové války. Druhou etapu tvoří víceméně celá socialistická éra a třetí etapou můžeme nazvat vývoj od roku 1990 až prakticky do současnosti. Pojďme se nyní alespoň stručně seznámit se sňatkovým chováním v jednotlivých vytyčených etapách. *Období těsně po skončení 1. světové války* bylo v souvislosti se sňatečností poznamenáno několika vnějšími okolnostmi, které zpočátku vedly ke zvyšování počtu lidí vstupujících do manželství. Tato situace byla způsobena hned několika vlivy. Po skončení války došlo k nástupu jakéhosi kompenzačního období, kterým byl - jak tomu obvykle bývá - vynahrazován pokles intenzity některých demografických jevů (zejména sňatečnosti a porodnosti) během nepříznivých let. Dále ale také došlo ke snížení hranice minimálního věku pro vstup do manželství na 21 let a k zavedení nových právních aktů označovaných jako rozvod od stolu a lože a rozluka. Druhý

ze jmenovaných umožňoval i vstup „rozloučených“ do nových manželství. Následný nástup hospodářské krize však nárůst intenzity sňatečnosti výrazně zbrzdil, minima bylo dosaženo v roce 1935 [Kučera 1996]. Poté, co pominula hlavní vlna krize, začal počet osob vstupujících do manželství opět růst a sňatky začali uzavírat i ti, kteří jej v průběhu krize odkládali. Určitou zvláštností je pak úroveň sňatečnosti během 2. světové války. Ač by se v tomto období dal očekávat pokles, tak pravda je taková, že se udržela příznivá úroveň sňatečnosti. Důvodem pro toto chování byla snaha vyhnout se totálnímu pracovnímu nasazení - proto se vstupovalo do manželství a ženy se snažily co nejrychleji otěhotnět. *Druhou etapu* v průběhu socialistické éry charakterizuje vysoká úroveň sňatečnosti. Během 2. světové války nedošlo k zásadnímu snížení její úrovně, a proto ani kompenzační období nebylo nijak výrazné. Snížil se však minimální věk pro vstup do manželství na 18 let, a lidé tak začali uzavírat sňatek ve velmi časném věku. Ovšem v této době existovala i řada dalších okolností, které ovlivnily poměrně brzké uzavírání sňatků. Fialová [Fialová 2006] uvádí např. relativně nízké podíly mladých lidí studujících na vysokých školách, absolvování povinné vojenské služby zpravidla do 21 let věku muže, ale také plnou zaměstnanost. Nízká úroveň antikoncepce v této době a tedy častá nechtěná těhotenství též ovlivnila uzavírání časných manželství [Kučera 1996]. V souvislosti se 70. lety Možný [Možný 1991] v tomto ohledu dále zmiňuje i trend jakéhosi uzavírání se do rodiny, neboť řada jiných společenských aktivit byla tehdejší režimem v této době omezována či znemožněna. Vysoká úroveň sňatečnosti se v podstatě udržela až do roku 1989. Přispěla k tomu nejen nejružnější vládní opatření v podobě novomanželských půjček či rozmachu bytové výstavby, ale také nedostatečný důraz na dosažení vzdělání, omezené možnosti seberealizace apod.. Zásadním mezníkem pro vstup do *třetí etapy* byl rok 1989. Je pravdou, že ještě v roce 1990 se počty uzavíraných sňatků o něco zvýšily (bankovní domy oznámily poskytování nízkourokových novomanželských půjček do konce roku), avšak poté již následovalo období postupného poklesu uzavíraných sňatků [Fialová 2006]. Politický převrat totiž znamenal ote-

vření hranic, rozšíření možností seberealizace, nastolení nové ekonomické situace, zrušení zmiňovaných novomanželských půjček apod., což vedlo k následnému snižování úrovně sňatečnosti, které se v podstatě udrželo až do současnosti. Určitý posun bezpochyby zaznamenalo i smýšlení české veřejnosti – nejen, že se rozšířilo užívání antikoncepce, které vedlo ke snížení nechtěných těhotenství, ale také pravděpodobně došlo k nárůstu podílu osob, které vědomě odmítají žít v trvalém partnerském svazku a v neposlední řadě svou úlohu též jistě sehrál tolerantnější přístup české veřejnosti k nesezdaným soužitím Fialová [2006]. Dle např. Možného a Rabušice [1998] je trend klesající úrovně sňatečnosti také jedním z projevů jakéhosi návratu k evropským vzorcům rodinného chování, neboť v severní a západní Evropě bylo možné obdobné tendence pozorovat již v 70. letech. Tito autoři se také domnívají, že odkládání založení rodiny do pozdějšího věku se stane běžnou skutečností, avšak - jak dále uvádějí - zároveň není možné předpokládat, že všechny tyto odložené sňatky budou realizovány. Uvedené tendence dokresluje tabulka 1, jež zachycuje míry sňatečnosti podle věku ženichů a nevěst – jinými slovy počet sňatků na 1000 mužů resp. žen daného věku. Z tabulky je velmi dobře patrné ubývání sňatků v nejmladších věkových kategoriích (15-24 let), a to u obou pohlaví. Naopak stále více vstupují muži a ženy do manželství mezi 25. a 34. rokem života. (tab. 1)

Velmi dobře je snižování úrovně sňatečnosti a především odkládání sňatku do vyššího věku patrné v grafu 1 (pravděpodobnost uzavření sňatku svobodnými). Přestože sňatky svobodných tvoří i v současnosti největší podíl uzavíraných sňatků z hlediska rodinného stavu - v roce 2005 vstupovalo do manželství 74 % svobodných mužů a 75 % svobodných žen (ČSÚ) -, tak pravděpodobnost jejich uzavření se neustále snižuje. Maximum znázorněné křivky se postupem doby nejen

snižuje, ale též se posouvá doprava. V polovině 90. let (rok 1996) měli svobodní muži nejvyšší pravděpodobnost vstupu do manželství ve svých 26 letech, zatímco o 9 let poději (rok 2005) to již bylo ve 30 letech, ženy pak v 25 letech v roce 1996 a ve 28 letech v roce 2005. Především v grafu 2 je pak také velmi dobře zřetelné jakési zplošťování křivky pravděpodobnosti uzavření sňatku – čili kromě toho, že se celkově snižují hodnoty pravděpodobnosti, tak se také rozšiřuje věkové rozpětí, kdy křivka pravděpodobnosti dosahuje nejvyšších hodnot. (graf 1), (graf 2)

Manželství a jeho význam v pojetí české veřejnosti

To, jaký význam přikládají Češi vstupu do manželství v současnosti, je možné vyhodnotit z otázek týkajících se tohoto tématu, které Centrum pro výzkum veřejného mínění pokládá ve svém kontinuálním výzkumu. Následující blok bude tedy věnován názorům českých občanů na svatby jako takové, důvodům, které je vedou resp. nevedou k uzavírání sňatků, či vnímání nutnosti vstupu do manželství v rámci celospolečenského kontextu. Pro účely tohoto článku budou použity otázky, jež byly Centrem pro výzkum veřejného mínění dotazovány v listopadu 2003, dubnu 2005 a listopadu 2006.

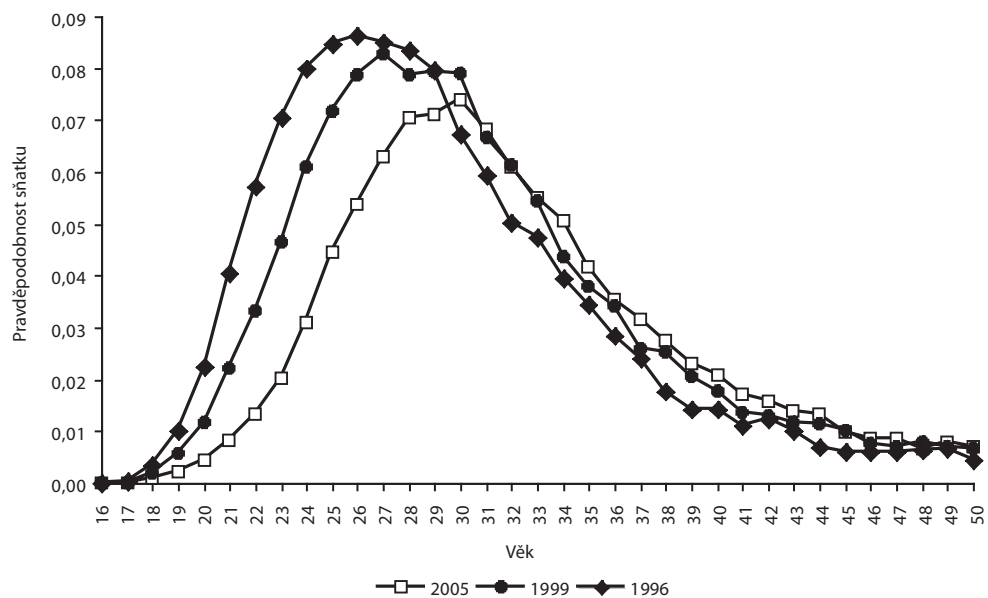
Nejnovější data - r. 2006 - ukazují, že větší část Čechů odpovídá na otázku ohledně uzavření sňatku v budoucnosti kladně (42 %). Naopak záporný postoj zaujímá v této věci necelá třetina dotázaných (30 %). Téměř stejný podíl českých občanů se však ke vstupu do manželství staví nerozhodně a na stejný dotaz odpověděl variantou „neví“ (28 %).¹ Ve srovnání s výzkumy realizovanými v letech 2003 a 2005, je možné konstatovat, že podíl osob, které plánují sňatek, se příliš nemění a neustále se pohybuje lehce nad dvoupětinovou hranicí. Na

Tabulka 1: Míry sňatečnosti podle pohlaví a věku (v ‰)

	Muži									
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60+
1950	11,1	98,6	92,8	35,0	16,8	11,0	7,9	6,4	5,1	2,8
1960	7,5	120,2	67,6	19,2	10,0	6,3	4,5	3,4	2,7	1,5
1970	12,6	118,3	49,9	17,5	9,9	6,9	5,4	4,6	3,7	1,8
1980	11,5	100,5	46,5	16,1	10,1	7,2	5,6	4,5	3,7	1,6
1990	16,4	125,0	57,3	19,2	11,0	7,8	6,1	4,3	3,1	1,4
1995	6,2	54,3	37,7	16,3	8,4	5,8	4,7	3,7	2,7	1,3
2000	2,0	32,6	47,2	22,0	11,0	6,7	5,6	4,2	3,4	1,3
2005	0,7	14,9	44,5	29,5	13,2	8,1	5,7	4,6	3,4	1,4
	Ženy									
1950	69,3	120,1	44,3	19,6	11,8	8,1	5,5	3,4	1,9	0,4
1960	69,8	113,0	23,2	10,9	7,0	5,1	3,8	2,0	1,4	0,4
1970	70,0	102,5	24,9	10,1	5,9	4,5	4,3	3,4	1,9	0,6
1980	67,2	92,7	25,6	12,2	7,8	5,6	4,8	2,9	1,8	0,5
1990	70,9	112,8	30,6	12,8	7,9	6,4	5,1	2,9	1,3	0,4
1995	25,6	62,6	23,7	10,3	5,7	4,4	4,0	3,6	1,3	0,4
2000	8,9	55,1	39,0	13,3	7,1	5,3	4,5	2,8	1,7	0,4
2005	3,8	35,3	49,5	19,7	8,7	5,8	4,6	3,2	2,0	0,5

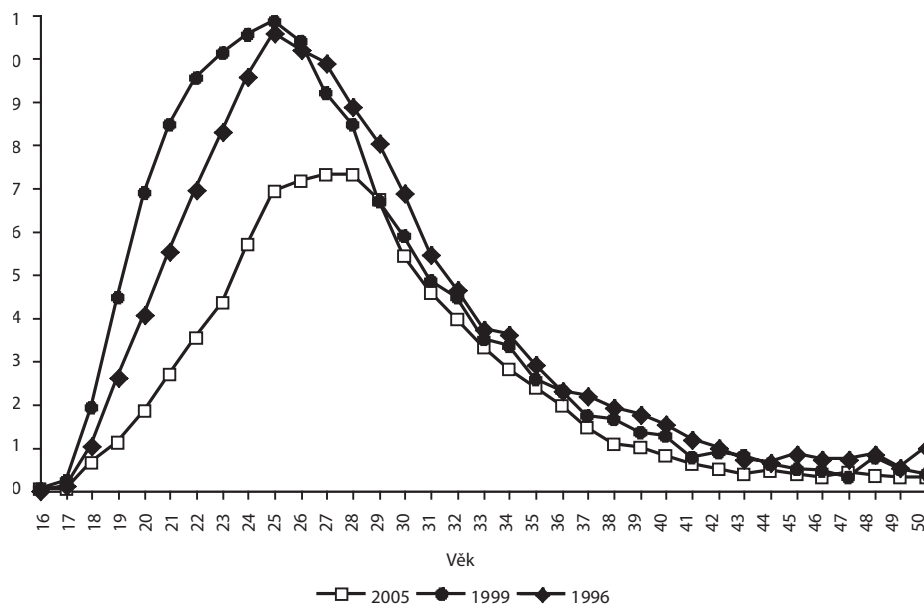
Zdroj: Data ČSÚ, Demografická příručka 2006.

Graf 1: Pravděpodobnost uzavření sňatku svobodnými muži

Zdroj: vlastní výpočty.

Graf 2: Pravděpodobnost uzavření sňatku svobodnými ženami

Zdroj: vlastní výpočty.

Tabulka 2: Plánování sňatku (v %)

	2003 (N=453)	2005 (N=471)	2006 (N=523)
ano	42	45	42
ne	37	37	30
neví	21	18	28
celkem	100	100	100

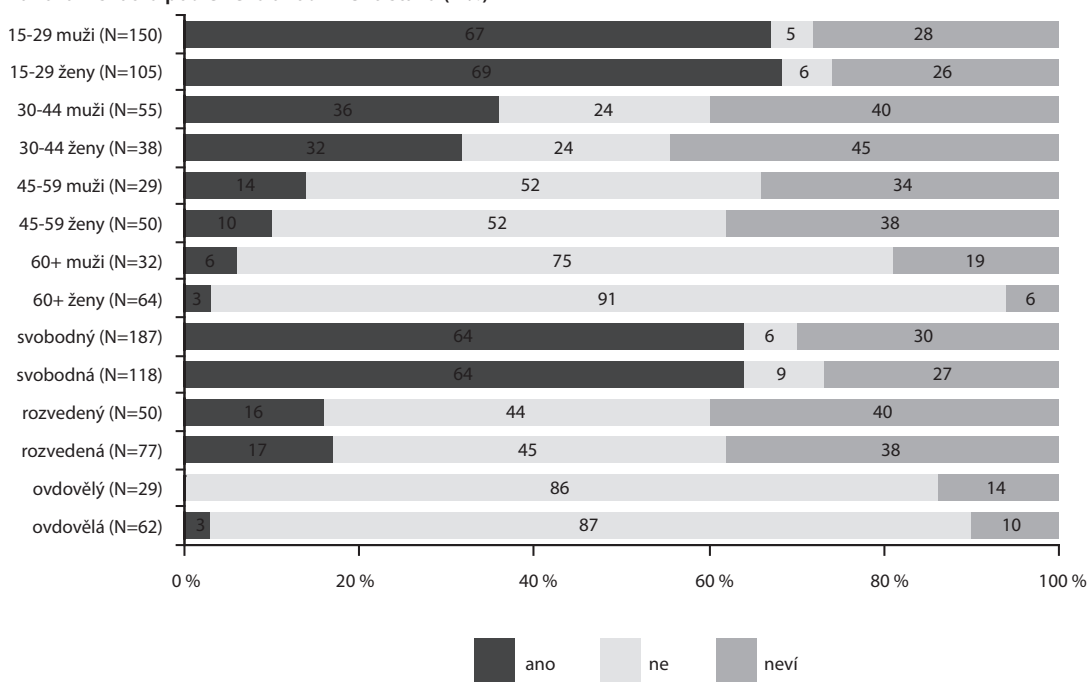
Zdroj: data z výzkumu CVVM Naše společnost 2006, šetření 06 – 11; 2005, šetření 05 – 04 a 2003, šetření 03 – 11.

druhé straně podíl lidí, kteří se staví ke vstupu do manželství negativně, poklesl oproti minulým šetřením z 37 % na údaj 30 %. Tento úbytek je kompenzován nárůstem odpovědí zastoupených v kategorii „neví“, jejíž četnost vzrostla z minulých 18 % na aktuálních 28 %. Nejnověji získaná data tedy naznačují, že v české společnosti roste podíl osob, které nemají na vstup do manželství vyhraněný názor, a to zejména na úkor těch, kteří se v této záležitosti vyjadřovali negativně. Zda je tento výsledek možné považovat za nově nastupující tendenci, či náhodný výkyv, mohou ukázat až data získaná z šetření realizovaných v budoucnu. (tab. 2)

Názory na vstup do manželství se liší zejména podle rodinného stavu. Svobodní plánují sňatek častěji než ostatní skupiny. Celkem 64 % svobodných mužů a stejný podíl svobodných žen plánuje někdy v budoucnu svatbu. Naopak rozvedení a především ovdovělí uvádějí častěji, že se svatbou v budoucnu nepočítají. Kladně na otázku uzavření sňatku v budoucnu odpovědělo jen 16 % rozvedených mužů a přibližně stejný podíl rozvedených žen (17 %). „Ne“ budoucí svatbě pak řeklo

44 % rozvedených mužů a 45 % rozvedených žen. Ovdovělí plánují sňatek ještě méně často než rozvedení. Konkrétně vstup do manželství neplánuje ani 1 % ovdovělých mužů a 86 % pak odpovědělo, že je proti sňatku v budoucnosti. U ovdovělých žen je situace velmi podobná – sňatek by chtělo uzavřít 3 % z nich, naopak vůbec o něm neuvažuje asi 87 %. Graf 3 znázorňuje diferenciaci názorů na toto téma nejen podle rodinného stavu, ale i podle pohlaví. Získané výsledky ovšem ukazují, že mezi muži a ženami daného rodinného stavu se žádné významné rozdíly v názoru na budoucí sňatek nevyskytují. Pokud zkoumáme plány vstupu do manželství vzhledem k rodinnému stavu, je určitě těž potřebovat tuto analýzu i o hledisko věku, neboť tyto dvě charakteristiky spolu do jisté míry souvisejí. Ovdovělí a částečně také rozvedení jsou spjata s vyšším věkem než je tomu v případě rodinného stavu svobodných. Konkrétně, jak je vidět v grafu 3, osoby z nejmladší věkové skupiny 15-29 let jsou v plánování sňatku do budoucna nejaktivnější – kladně se vyjádřilo 67 % mužů a 69 % žen. S rostoucím věkem logicky klesá i podíl osob deklarující tyto plány. Ve věku 30-44 let se již jedná o 36 % mužů a 32 % žen. V této věkové skupině je u obou pohlaví též největší podíl osob, které se neuměly v souvislosti s touto otázkou rozhodnout. Tento postoj je v zásadě možné vysvětlit dvěma způsoby. Jednak se v tomto věkovém intervalu z velké části jedná o rozvedené osoby (ženatí a vdané na tuto otázku neodpovídali), které již jednu zkušenost se vstupem do manželství mají a pravděpodobně si nejsou jisti, zda ji ještě opakovat. Druhé vysvětlení souvisí se svobodnými v této věkové kategorii – tyto osoby již patrně mají určitý zavedený styl života, který je uspokojuje, a nejsou si jisti, zda je v jejich případě nutné jej nějakým způsobem měnit. Ve věku 45-59 let se pak podíly lidí, kteří plánují v budoucnu sňatek, opět snížily (kladný postoj vyjádřilo 14 % mužů a 10 % žen). Naopak negativní stanovisko ke vstupu do

Graf 3: Plánování sňatku podle věku a rodinného stavu (v %)

Zdroj: data z výzkumu CVVM Naše společnost 2006, šetření 06 – 11.

manželství v budoucnu zaujímá v tomto věku více jak polovina mužů (52 %) a stejný podíl žen. V této věkové kategorii, tedy 45-59 let, je však ještě poměrně vysoký podíl osob, které nevěděly, jak se k tomuto tématu vyjádřit. Lidé starší 60-ti let také deklarují plánování sňatku pouze výjimečně (jen 6 % mužů a 3 % žen). Narozdíl od předchozí věkové skupiny zde značně klesá podíl nerozhodnutých, který je zároveň kompenzován nárůstem osob, které zastávají jednoznačně negativní postoj k případnému budoucímu vstupu do manželství. Do jisté míry je zajímavé, že v nejstarší věkové kategorii projevuje odmítavý postoj vyšší podíl žen – proti plánování sňatku do budoucna je 91 % žen, ale jen 75 % mužů. V souvislosti s grafem 3 je však potřeba zmínit, že uvedené závěry je nutno brát s určitou opatrností, neboť v některých případech není početní zastoupení analyzovaných skupin podle příslušného věku resp. rodinného stavu příliš vysoké. (graf 3)

V roce 2003 a 2005 byla lidem pokládána otázka, která monitorovala, jaké důvody je vedou k uzavření resp. neuzavření sňatku.² Jednalo se konkrétně o otevřenou otázku, kde každý respondent musel spontánně uvést dvě příčiny, které nejvíce ovlivňují jeho názor na to, zda vstoupit či nevstoupit do manželství. V tabulce 3 jsou uvedeny vždy tři nejčastější odpovědi, které respondenti uváděli jako první hlavní příčinu, proč (ne)uzavřít sňatek. Je jednoznačné, že nejvíce osob spatřuje děti jako první hlavní důvod vstupu do manželství, a to v obou sledovaných letech. V roce 2003 bylo získáno celkem 35 % odpovědí s tímto názorem, v roce 2003 šlo o 29 %. Další poměrně četné odpovědi se týkaly postojů, že dva jsou lepší než jeden, či názorů, že člověk má v manželství stálého partnera, který mu dodává klid a jistotu. Konkrétně tvrzení, že dva jsou lepší než jeden uvádělo v roce 2003 jako nejzásadnější příčinu vedoucí k uzavření sňatku 18 % osob. V roce 2005 se objevoval postoj týkající se především jistoty stálého partnera (13 %). Zajímavá je také další příčina, kterou dotázaní relativně často jmenovali. Podle ní chtějí Češi uzavřít sňatek kvůli pocitu jakési samozřejmosti až nutnosti, která v souvislosti s tímto tématem v naší společnosti panuje. Toto uvedlo na 1. místě celkem 13 % osob v roce 2003, v roce 2005 se pak jednalo o 15 % lidí. I v souvislosti s důvody neuzavření sňatku se mezi nejčastěji uváděnými odpověďmi v obou zmíněných letech objevují stále tytéž typy. Jde především o věk, zdravotní stav, dále špatnou zkušenost a také pocit svobody. V roce 2003 uvedlo 38 % Čechů svůj věk a zdravotní stav jako hlavní příčinu, proč nechtějí vstoupit do manželství. V roce 2005 mělo

tento názor 41 % osob. Pro 16 % je tím hlavním důvodem neuzavření sňatku špatná zkušenost (rok 2003), v roce 2005 tuto odpověď jmenovalo 15 % dotázaných. Pocit svobody uvedlo 14 % lidí v roce 2003 resp. 23 % v roce 2005. (tab. 3)

Postoje Čechů a Češek ke svatbám a jejich představy o tom, kdy by mělo být uzavření sňatku víceméně společenskou nutností, jsou zachyceny v grafu 3. Uvedené výroky je možné z hlediska jejich významu rozdělit do jakýchsi 3 skupin. První skupinu tvoří tvrzení, která jednoznačně preferují vstup do manželství, a to např. z důvodu výchovy dětí, dále kvůli názoru, že svobodní lidé se ve společnosti těší menší vážností než ženatí a vdané, představě, že ženatí a vdané jsou vždy šťastnější než svobodní, či z důvodu poněkud puritánštějších představ o tom, že nesezdání lidé by spolu neměli žít v jednom bytě. Do druhé skupiny je možné zařadit výroky, které odráží určité liberálnější postoje českých obyvatel. Jedná se o mínění typu, že je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali sňatek, dále tvrzení, že pokud žijí oba rodiče se svými dětmi v jedné domácnosti, tak nemusí být manželé, či výrok, že manželství je zkrátka zbytečnou institucí. Za třetí samostatnou specifickou skupinu se dá považovat názor, že i špatné manželství je lepší než žádné. Jde do jisté míry o extrémní postoj, o jakousi nezdravou favorizaci manželské instituce.

Nejvíce se čeští občané shodují v souvislosti s těmito postoji: „špatné manželství je lepší než žádné“, „manželství je zbytečná instituce“, nesezdání lidé by neměli žít v jednom bytě“ a „svobodní mají menší vážnost než ženatí a vdané“. V těchto uvedených případech se na totožném názorovém pólu sešlo více jak 50 % všech získaných odpovědí. Konkrétně více jak tři čtvrtiny dotázaných (77 %) nesouhlasí s tím, že špatné manželství je lepší než žádné. Více jak dvě třetiny Čechů (68 %) vyjádřily nesouhlas ve vztahu k výroku, že manželství je zbytečná instituce, 63 % nesouhlasí s tvrzením, že nesezdání lidé by spolu neměli žít v jednom bytě a 54 % jsou proti názoru, že svobodní mají menší vážnost než ženatí a vdané.

V případě zbývajících výroků již nebylo mínění dotázaných tak jednotné a více jak 50 % získaných odpovědí se nesešlo ani na jedné straně názorového spektra. Necelá polovina Čechů (48 %) se domnívá, že lidé chtějící mít děti by měli uzavřít sňatek, opačné stanovisko zastává v této věci 23 % osob. Na názoru, že pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů se shodlo 44 % Čechů, naopak 31 % si myslí, že k výchově potomků není vstup

Tabulka 3: Důvody, proč (ne)uzavřít sňatek (v %)

	2003		2005	
	Proč chce uzavřít sňatek (%)	Proč nechce uzavřít sňatek (%)	Proč chce uzavřít sňatek (%)	Proč nechce uzavřít sňatek (%)
1. nejčastější odpověď	Kvůli dětem (35 %)	Věk, zdravotní stav (38 %)	Kvůli dětem (29 %)	Věk, zdravotní stav (41 %)
2. nejčastější odpověď	Dva jsou lepší než jeden (18 %)	Špatná zkušenost (16 %)	Samozřejmost až nutnost (15 %)	Svoboda (23 %)
3. nejčastější odpověď	Samozřejmost až nutnost (13 %)	Svoboda (14 %)	Jistota stálého partnera, klid (13 %)	Špatná zkušenost (15 %)

Zdroj: Data z výzkumů CVVM Naše společnost 2005, šetření 05 – 04 a 2003, šetření 03 – 11.

do manželství důležitý. Více jak dvě pětiny (42 %) osob soudí, že je v pořádku, když spolu dva žijí, aniž by plánovali sňatek, 19 % si myslí opak. Dvě pětiny dotázaných jsou přesvědčeny, že ženatí a vdané jsou spokojenější než svobodní, protikladný postoj k tomuto názoru zaujímá pětina respondentů. Třetina českých občanů (32 %) vyjádřila souhlas s výrokem, že pokud oba rodiče žijí se svými dětmi ve společné domácnosti, pak manželství není nutné, na druhé straně nesouhlas vyslovilo 35 % lidí.

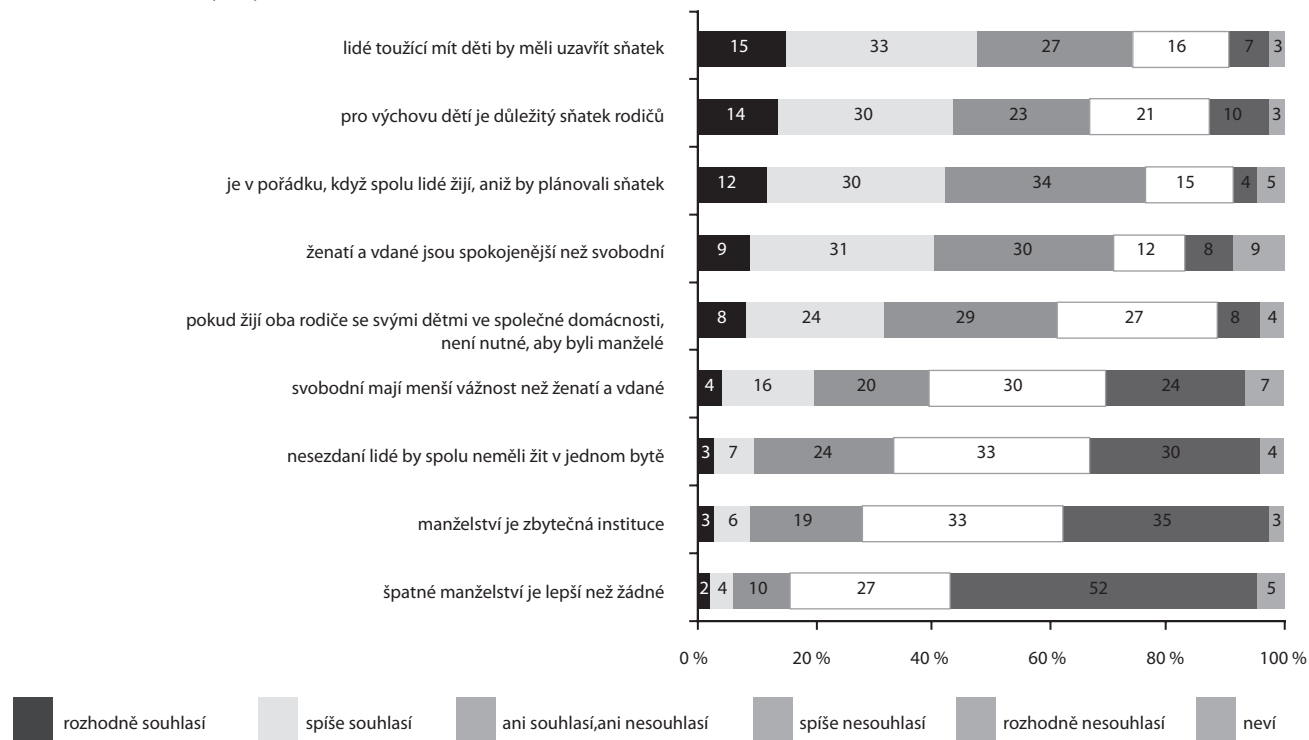
Celkově je možné konstatovat, že Češi jsou poměrně benevolentní k soužití dvou nesezdaných partnerů ve společné domácnosti. Situace se však postupně mění, pokud do hry vstupují děti a výchova. V takovém případě už shovívavost ustupuje do pozadí a začínají převažovat odpovědi vyjadřující důležitost sňatku a manželství jako takového. Obecně tedy nepovažují Češi manželství za zbytečné, zejména co se týče výchovy dětí, avšak zároveň také platí známé slovní spojení „odsud posud“ - čili v momentě, kdy manželství neklape, již ztrácí svůj význam. Toto dobře dokresluje výrok „špatné manželství je lepší než žádné“, se kterým nesouhlasí více jak tři čtvrtiny českých občanů.

V průběhu podrobnější analýzy byly ve vztahu k tvrzením uvedeným v grafu 4 zjištěny určité statisticky významné rozdíly ve struktuře odpovědí u některých sociodemografických charakteristik. V rámci první skupiny výroků (preferenci vstupu do manželství) je možné pozorovat častější podporu těchto ze strany osob starších 60-ti let, ženatých/vdaných, ovdovělých a také voličů KDU-ČSL. Lidé nad 60 let věku častěji souhlasili s výroky: „ženatí a vdané jsou spokojenější než svobodní“,

„lidé chtějící mít děti by měli uzavřít sňatek“, „nesezdaní lidé by neměli žít v jednom bytě“ a „pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů“. U ženatých/vdaných je situace velmi podobná, jen nebyl zjištěn častější souhlas v souvislosti s názorem, že nesezdaní lidé by neměli žít v jednom bytě. Ovdovělí pak častěji tvrdí, že „lidé chtějící mít děti by měli uzavřít sňatek“, „nesezdaní lidé by neměli žít v jednom bytě“, „pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů“. Příznivci KDU-ČSL pak častěji vyjadřovali souhlas se všemi výroky první skupiny. Liberálnější názory druhé skupiny - „pokud žijí oba rodiče se svými dětmi ve společné domácnosti, není nutné, aby byli manželé“, „manželství je zbytečná instituce“ a „je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek“ - jsou častěji podporovány lidmi do 29 let a svobodnými. (graf 4)

Kromě výše uvedených názorů na společenskou vhodnost uzavření sňatku, hodnotili též Češi význam vstupu do manželství v kontextu některých jiných životních cílů. Dotázaným byla předložena 7-bodová stupnice, kde 1 znamenala „nejdůležitější“ a 7 „nejméně důležitá“. Uvedeným sedmi položkám - tedy životním cílům - poté přiřazovali pořadí 1-7 podle významnosti, kterou jim subjektivně připisují. Výsledné seřazení, průměrná hodnota a nejčastější pořadí, které danému životnímu cíli Češi přiřadali, je znázorněno v tabulce 4. Z hlediska časového srovnání se situace příliš nemění. Pořadí jednotlivých položek - dle získaných průměrů na dané stupnici - zůstává ve všech uvedených letech shodné. Hodnotě, která nás v souvislosti se zaměřením tohoto článku nejvíce zajímá - tedy „vdát se, oženit se“, přisuzují čeští občané v kontextu ostatních předložených životních cílů místo někde uprostřed použité 7- bodové stupnice. Její průměrné pořadí se tak pohy-

Graf 4: (Ne)souhlas s výroky o manželství (v %, N=1092)

Zdroj: data z výzkumů CVVM Naše společnost 2006, šetření 06 – 11.

Tabulka 4: Důležitost životních cílů

Pořadí životních cílů	2003 (N=777)		2005 (N=1006)		2006 (N=1080)	
	Průměr	Modus	Průměr	Modus	Průměr	Modus
mít partnera	3,03	1	3,01	2	2,96	1
mít děti	3,24	1	3,23	1	3,23	2
úspěch v zaměstnání	3,40	2	3,38	4	3,44	4
vdát se, oženit se	4,02	3	3,93	3	4,04	3
co nejvyšší vzdělání	4,18	7	4,24	7	4,12	7
věnovat se zálibám	4,80	6	4,75	6	4,76	6
žít společenským životem	5,32	7	5,47	7	5,43	7

Zdroj: data z výzkumů CVVM Naše společnost 2006, šetření 06 – 11; 2005, šetření 05 – 04 a 2003, šetření 03 – 11.

buje okolo hodnoty 4. Větší důležitost připisují Češi těmto cílům: „mít partnera“, „mít děti“ a „mít úspěch v zaměstnání“ (v tomto pořadí). Naopak menší význam než vstup do manželství má podle názorů českých obyvatel „co nejvyšší vzdělání“, „věnovat se zálibám“ a konečně za nejméně důležité považují „žít společenským životem“.

Kromě průměrného pořadí je v tabulce 4 též uveden modus, čili pořadí, které bylo danému životnímu cíli přikládáno nejčastěji. Zde je zajímavé, že ač se ve všech zmíněných letech cíl „vdát se, oženit se“ umístil až na 4. místě co do průměrného pořadí, tak (opět ve všech uvedených letech) odpovídá modus hodnotě 3. Vysvětlení je takové, že přestože nejvíce dotázaných zařadilo důležitost vstupu do manželství na 3. místo, tak zde ještě existuje poměrně významný podíl Čechů, kteří manželství nepřikládají vůbec důležitost a v jejich hierarchii se objevuje až na posledních dvou místech. Je tedy také možné říci, že uzavření sňatku je ve srovnání s cíli, kterým je z hlediska průměrného pořadí připisována větší důležitost, vnímáno rozporuplněji. Vždyť cíl „mít partnera“ zařadilo na 6. a 7. místo celkem 8 % Čechů, hodnotě „mít děti“ přičtklo poslední dvě místa 14 % dotázaných a „úspěchu v zaměstnání“ taktéž 14 %, zatímco cíli „vdát se, oženit se“ připisuje předposlední a poslední místo z hlediska významu pro život celkem 26 % českých občanů.

Pořadí jednotlivých cílů podle vybraných sociodemografických charakteristik je možno pozorovat v tabulce 5. Výsledky jsou zpracovány za nejnovější data, tedy za rok 2006.³ Muži a ženy vnímají důležitost jednotlivých životních cílů velmi podobně, především co se týče cílů umístěných na začátek a konec pomyslného žebříčku. Obě pohlaví uvedla shodně na 1. místě význam dlouhodobého vztahu, na poslední dvě místa pak stejně zařadila cíl věnovat se zálibám a žít společenským životem. Uprostřed této hierarchie můžeme mezi pohlavími pozorovat jen drobné rozdíly. Pokud porovnáme hodnotu úspěchu v zaměstnání a mít děti, pak je vidět, že v tomto případě považují muži kariéru za důležitější (průměrně ji řadili na 2. místo, mít děti pak na místo 3.), zatímco ženy upřednostňují spíše založení rodiny (průměrně 2. pořadí) před úspěchem v zaměstnání (průměrně 3. pořadí). Podobná tendence je patrná i na 4. a 5. místě, tedy při srovnávání cílů vdát se/oženit se a mít co nejvyšší vzdělání. Ženy opět preferují hodnotu vztahující se k rodinnému životu, muži přikládají větší význam dosaženému vzdělání.

Na základě analýzy podle věku bylo zjištěno, že význam uvedených životních cílů vnímá odlišně především nejmladší věková kategorie (15-19 let). Tato skupina považuje za nejdůležitější ty hodnoty, které se váží na pracovní úspěchy – na 1. místě se tak umístilo mít co nejvyšší vzdělání, na 2. potom mít

Tabulka 5: Subjektivní hodnocení životní úrovně domácnosti podle pohlaví a věku (%)

	Muži (N=528)	Ženy (N=552)	15-19 (N=135)	20-29 (N=169)	30-44 (N=263)	45-59 (N=283)	60+ (N=230)	svobodný(á) (N=309)	ženatý,vdaná (N=552)	rozvedený(á) (N=126)	vdovec,vdova (N=93)
úspěch v zaměstnání	2.	3.	2.	2.	3.	3.	4.	1.	3.	3.	4.
vdát se, oženit se	5.	4.	7.	4.	4.	4.	3.	7.	4.	5.	3.
žít společenským životem	7.	7.	5.	7.	7.	7.	7.	6.	7.	7.	7.
mít děti	3.	2.	6.	3.	2.	1.	2.	5.	2.	1.	1.
věnovat se zálibám	6.	6.	4.	6.	6.	6.	6.	4.	6.	6.	6.
mít partnera	1.	1.	3.	1.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	2.
co nejvyšší vzdělání	4.	5.	1.	5.	5.	5.	5.	3.	5.	4.	5.

Zdroj: data z výzkumů CVVM Naše společnost 2006, šetření 06 – 11.

úspěch v zaměstnání. Na 3. místo pak co do důležitosti v životě „náctiletí“ zařadili hodnotu mít partnera. Uprostřed hierarchie se umístily cíle symbolizující spíše požitkářský život čili hodnota věnovat se zálibám a také žít společenským životem. Na poslední dvě místa pak nejmladší zařadili rodinné hodnoty – mít děti a vdát se/oženit se. V současné době nejsou tedy pro nejmladší uvedenou věkovou skupinu záležitosti spjaté s rodinou ještě aktuální a přemýšlet o nich je pro ně předčasné [Šamanová 2006]. Je však pravděpodobné, že s přibývajícím věkem budou tyto názory postupně obměňovat. U ostatních věkových kategorií je pořadí jednotlivých životních cílů srovnatelné, avšak přesto můžeme konstatovat, že s rostoucím věkem do určité míry oslabuje význam úspěchu v zaměstnání a naopak posiluje důležitost hodnoty mít děti.

Hodnocení uvedených životních cílů podle rodinného stavu v podstatě koresponduje s výsledky získanými za jednotlivé věkové skupiny. Pořadí u svobodných do jisté míry odpovídá deklarovanému pořadí u nejmladšího věkového intervalu. Výsledné pořadí u ženatých/vdaných a rozvedených je zase velmi podobné výsledkům, které byly získány u osob z prostředních věkových kategorií (zejména věk 30-59 let). Stejně tak ověřili hodnotili významnost jednotlivých životních cílů srovnatelně s lidmi staršími 60-ti let. (tab. 5)

Závěr

Po roce 1989 začala intenzita vstupu do manželství klesat. Příčiny tohoto trendu je v zásadě možné vysvětlovat několika

způsoby. Jednak došlo k nastolení jiné ekonomické i sociální situace, lidem se otevřely nové možnosti seberealizace atd. Někteří autoři též v souvislosti s poklesem sňatečnosti zmiňují, že Česká republika se postupně přiklání k západoevropskému modelu sňatkového chování, kde byly obdobné tendence nastartovány již přibližně v 70. letech minulého století. Přestože uzavírání sňatků zaznamenalo tento úbytek, tak na otázku ohledně uzavření sňatku v budoucnu, téměř dvě třetiny svobodných odpovídají kladně (i když je nutno podotknout, že deklarované chování nemusí vždy odpovídat reálnému). Většina českých občanů se také nedomnívá, že manželství je zbytečnou institucí. Češi jsou z větší části sice poměrně benevolentní v otázce spolužití nesezdaného páru, avšak v souvislosti s plánováním dětí a jejich výchovou pocítují větší důležitost či nutnost uzavření sňatku. Srovnávají-li Češi vstup do manželství s některými jinými životními cíli, pak jej v tomto kontextu řadí kamsi doprostřed (výše je řazen zejména dlouhodobý vztah a mít děti, naopak méně významné jsou hodnoty spjaté s požitkářským životem). Zajímavé je, že po porovnání důležitosti hodnoty vdát se/oženit se s dalšími cíli orientovanými na rodinný život, je patrná jakási větší rozporuplnost Čechů ve vztahu ke vstupu do manželství. Uzavření manželství totiž hodnotí jako nevýznamné větší podíl českých občanů než je tomu v případě jiných hodnot orientovaných na rodinu.

literatura

- Fialová, L. 2006. „Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století“ *Demografie* 2: 97-108.
- Kučera, M. 1996. „Obyvatelstvo českých zemí ve 20. století.“ Pp. 193-227 in *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta.
- Možný, I., L. Rabušic. 1999. „Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima.“ Pp. 92-110 in *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: Academia.

- Možný, I. 1991. *Proč tak snadno?*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Šamanová, G. 2006. „Hodnota dítěte v individuálním životě a pro společnost“. *Naše společnost* 2: 10-14.
- Maříková, H., Miroslav Petrusek, Alena Vodáková, (eds.). 1996. *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum.

poznámky

- ¹ Otázka na plánování sňatku v budoucnu byla pokládána pouze svobodným, rozvedeným, či ovdovělým. Výsledná data se tedy týkají všech Čechů resp. Češek kromě ženatých resp. vdaných.
- ² Otázka na zjišťování důvodů uzavření resp. neuzavření sňatku v budoucnosti byla pokládána jen svobodným, rozvedeným a ovdovělým osobám. Ženatí a vdané na tuto otázku neodpovídali.
- ³ Obdobnou analýzou za rok 2005 se zabývala ve svém článku „Hodnota dítěte v individuálním životě a pro společnost“ Gabriela Šamanová [2006].

*Michaela Dimitrová v únoru 2007 dokončila magisterský program sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V současné době studuje magisterské navazující studium demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Od března 2007 pracuje jako analytička v oddělení Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.
Lze ji kontaktovat na adrese: michaela.dimitrova@soc.cas.cz*